

KS. DARIUSZ KWIATKOWSKI
Poznań, UAM

ŚWIĘTA RODZINA WZOREM ŻYCIA DLA CHRZEŚCIJAŃSKICH RODZIN

Analiza teologiczno-liturgiczna
tekstów euchologicjnych formularza mszalnego ze święta Świętej Rodziny

Po Piśmie Świętym Mszał Rzymski jest najważniejszą księgą liturgiczną Kościoła. Księga ta ma do spełnienia ogromną rolę formacyjną, gdyż czerpiemy z niej całe bogactwo myśli zawarte w tekstach liturgicznych. Zatem bardzo ważne jest, aby te treści celebracji przenikały do naszego życia i zbliżały wiernych do Tajemnicy zbawienia. Dobra znajomość tekstów liturgicznych z pewnością może doprowadzić do bardziej czynnego, zaangażowanego i pogłębionego uczestnictwa wiernych w Eucharystii. Teksty euchologicjne są nie tylko odzwierciedleniem dialogu Boga z człowiekiem, ale również samego dialogu człowieka ze światem. Wielokrotnie ukazują one sytuacje człowieka żyjącego w świecie i jego różne życiowe doświadczenia. Dzięki treści zawartej w modlitwach euchologicjnych chrześcijanin uświadamia sobie kontekst teologiczny swojego życia i poznaje mądrość Bożego planu zbawienia¹.

Mając świadomość fundamentalnego znaczenia tekstów euchologicjnych, pragniemy użyć ich jako podstawowego źródła dla opracowania teologii święta liturgicznego. Poddamy analizie teologiczno-liturgicznej treści formularza mszalnego ze święta Świętej Rodziny: Jezusa, Maryi i Józefa z niedzieli przypadającej w okolicy Narodzenia Pańskiego. Analiza obejmie poszczególne modlitwy: antyfony na wejście i Komunię, kolektę, modlitwę nad darami i modlitwę po Komunii Świętej. Formularz ten nie posiada własnej prefacji i wykorzystuje się jedną z prefacji o Narodzeniu Pańskim. Celem analizy jest ukazanie Świętej Rodziny w zbawczych planach Boga i konsekwencji, które z nich wypływają dla chrześcijańskich rodzin. By wydobyć pełne treści z formularza mszalnego, należałoby również dokonać egzegezy czytań biblijnych przeznaczonych na dane święto. Jednak ograniczone ramy artykułu sprawiają, że aby nie spłyć treści zawartych w modlitwach mszalnych i czytaniach biblijnych, należało dokonać wyboru.

¹ Por. A. DURAK, *Treści uczestnictwa we Mszy Świętej w świetle formuł euchologicjnych Mszału Rzymskiego*, Piła 1992, s. 20–22.

1. Święta Rodzina w antyfonie na wejście i Komunię

W formularzu mszalnym na święto Świętej Rodziny znajdują się dwie antyfony: antyfona na wejście i antyfona komunijna. Antyfona na wejście stanowi swego rodzaju preludeum wprowadzające uczestników Mszy św. w treść liturgicznego obchodu.

Antyfona na Komunię św. towarzyszy Komunii kapłana i wiernych. Jej celem jest wyrażenie duchowego zjednoczenia przystępujących do Stołu Pańskiego oraz ukazanie radości serc i nadanie bardziej braterskiego charakteru procesji komunijnej.

1.1. Pasterze znaleźli Maryję, Józefa i Niemowlę — antyfona na wejście

W formularzu Mszy św. ze święta Świętej Rodziny odmawia się następującą antyfonę na wejście: „Pasterze poszli z pośpiechem i znaleźli Maryję i Józefa, i Niemowlę złożone w żłobie”². Antyfona ta stanowi dosłowny cytat z Ewangelii według świętego Łukasza (2,16). Cała perykopa (Łk 2,1-20) mówi o okolicznościach i wydarzeniach związanych z narodzinami Jezusa.

I. Leksykon badanej antyfony na wejście jest następujący:

- imiona Osób Trójcy Świętej: Niemowlę (Jezus);
- rzeczowniki: pasterze, pośpiech, Maryja, Józef, żłób;

II. Czasy, w jakich występują czasowniki:

- czas przeszły, tryb oznajmujący: 3 os. 1. mn. — poszli, znaleźli;
- imiesłów przymiotnikowy bierny — złożone;

III. Syntaksa badanej modlitwy:

- Pasterze poszli z pośpiechem;
- i znaleźli Maryję i Józefa, i Niemowlę;
- złożone w żłobie.

Tekst modlitwy składa się ze zdania złożonego współrzędnie łącznie (połączonego spójnikiem „i”). Z treści antyfony można wyodrębnić trzy tematy:

- 1) rola pasterzy w scenie Narodzenia;
- 2) obecność Maryi i Józefa;
- 3) Niemowlę złożone w żłobie, czyli nowonarodzony Zbawiciel.

W antyfonie na wejście ze święta Świętej Rodziny można zobaczyć, jak bardzo ważną rolę odegrali pasterze w chwili narodzin Jezusa. Koczujący pasterze należeli do najniższej warstwy społecznej. Razem z rolnikami i rybakami tworzyli lud „nieznający Prawa”. Byli ludźmi szczerymi i na swój sposób pobożnymi. Jednak nie cieszyli się dobrą opinią. Zaliczani byli do grzeszników. Uchodzili za kłamców, dla-

² Zob. *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2009, s. 37 (dalej: MRP).

tego w sądzie nie mogli występować w roli świadków³. Ogólnie ujmując, zgodnie z Łukaszowym tematem ubóstwa, pasterze są ludźmi niskiego rodu. Nędzni, wychudli i brudni są w swojej rytualnej nieczystości obrazem ludu oczekującego przyjscia Mesjasza. Zbawiciel tak bardzo przez nich wyczekiwany ma nadać im nową godność, wyrwać z niewoli i przywrócić Królestwo Izraela. To właśnie do tego ludu, którego obrazem są pasterze, został posłany Jezus, jako Pasterz Izraela, który będzie szukał owiec zgubionych, aby im oznajmić orędzie o odpuszczeniu grzechów⁴.

Katechizm Kościoła Katolickiego podkreśla, że ci prości i ubodzy pasterze są pierwszymi świadkami wydarzenia narodzin Jezusa. Ubodzy pasterze przychodzą z pośpiechem do ubogiej stajni, w której rodzi się Bóg. W klimacie ubóstwa objawia się chwała nieba, opiewana przez Kościół tej nocy. Wierni uczestniczący w Eucharystii są wezwani do przyjęcia pokornej i prostej wiary pasterzy. W ubóstwie swojego grzechu winni udać się do betlejemskiej stajenki, gdzie uobecnia się sakramentalnie cud narodzin Jezusa Chrystusa – Zbawiciela⁵

Pod względem literackim opowiadanie o pasterzach posiada wszelkie cechy urzędowego świadectwa: pasterze mówili o tym, co widzieli na własne oczy. To właśnie w nich upatruje się pierwszych świadków wiary chrześcijan w nowonarodzonego Jezusa Chrystusa. Apostolstwu pasterzy towarzyszyła prawdziwa chwała Boża, gdyż ludzie ci nie tylko opowiadali o tym, co widzieli i słyszeli, ale także wielbili Boga za to wszystko, co im objawił⁶.

Pasterze w Betlejem znaleźli również rodzinę Niemowlęcia, czyli Maryję i Józefa. Znak Świętej Rodziny, z którym mamy do czynienia przy Bożym Narodzeniu, jest uzupełnieniem żywego znaku, jakim jest Niemowlę. W tym obrazie widzimy grzesznego człowieka, do którego przychodzi Bóg, rodząc się niemowlęciem. Przychodzi nie po to, by osądzić i potępić, lecz by zbawić. Stając się dzieckiem, Bóg wyciąga ręce do człowieka. Pasterze, którzy ze względu na swój status społeczny uchodzili za niegodnych spotkania ze Zbawicielem, teraz przekazują innym, także Maryi i Józefowi, dobrą nowinę, którą usłyszeli, i której byli naocznymi świadkami⁷

³ Por. T. LOSKA, *Ewangelie z komentarzem duszpasterskim*, Kraków 2009, s. 649.

⁴ Por. C. LESQUIVIT, X. LEON-DUFOUR, *Pasterz i trzoda*, w: X. L. DUFOUR, (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1994, s. 652–654 (dalej: STB); por. A. PRONZATO., *Niewygodne ewangelie*, Poznań 1990, s. 15–17.

⁵ Por. KKK 525–526.

⁶ Por. K. ROMANIUK, A. JANKOWSKI, L. STACHOWIAK, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. I, Poznań – Kraków 1999, s. 277.

⁷ Por. S. NAPIERAŁA, *Niemowlę — znak Bożego Narodzenia — ratunek wobec patologii małżeństwa i rodziny*. Kazanie wygłoszone podczas odpustu w parafii pw. Świętej Rodziny w Kaliszu, 26 grudnia 2004 r., „Diecezja Kaliska. Pismo Kurii Diecezjalnej” 51 (2005), s. 79–81 (dalej: DK); TENŻE, *Niemowlę leżące w żłobie — Znakiem Bożej miłości*. Kazanie wygłoszone podczas pasterki w parafii katedralnej pw. Świętego Mikołaja w Kaliszu, 25 grudnia 2007 r., DK 62 (2007), s. 130–134.

Obecność pasterzy w Betlejem sprawia, że poznanie Boga staje się coraz bardziej świadome, jaśniejsze i zrozumiałe. Pasterze mówią Maryi i Józefowi o wydaniu, którego doświadczyli i które dotyczyło Jezusa. Maryja nie rozumiejąc wszystkiego, zachowuje ich słowa i nieustannie pyta Boga, jakie jest ich znaczenie. Całą uwagę koncentruje na Osobie Nowonarodzonego. Podobnie czyni Józef. To, co mówią im pasterze, konfrontują bezpośrednio w doświadczeniu bliskiej obecności z Nowonarodzonym. Pasterze widzą w Maryi i Józefie wielki pokój. Ten element łączy ziemskich rodziców Jezusa i przybyłych pasterzy. Każda z tych osób musiała się wcześniej skonfrontować z lękiem wobec planów Bożych. „Nie bój się, Józefie” (Mt 1,20) jest echem słów skierowanych przez Boga do jego małżonki: „Nie lękaj się, Maryjo” (Łk 1,30). Z drugiej strony wobec pasterzy pojawia się zapewnienie ze strony aniołów: „Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś bowiem w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz Pan. A to będzie znakiem dla was: znajdziecie Niemowlę owinięte w pieluszki i leżące w żłobie” (Łk 2,10-12). Orędzie adresowane do pasterzy, chociaż w innym kontekście, zbiega się jednak z tym, które skierowane zostało do Maryi i Józefa. Jego treścią jest tajemnica osoby Jezusa. Spokój Bożego planu zbawienia został powierzony właśnie relacji małżeńskiej. To w rodzinie przychodzi na świat Mesjasz i w rodzinie będzie On wzrastał⁸.

Antyfona na wejście ukazuje również miejsce, w którym przyszedł na świat Zbawiciel. Znakiem, po którym pasterze mieli rozpoznać Jezusa, jako Zbawiciela, Człowieka i Boga, było Niemowlę złożone w żłobie. Ubóstwo stajenki i żłobu stoi w ostrym kontraście do Jego godności. Ewangelista kilkakrotnie powtarza ten rzeczownik. Żłób ma wyróżniać Jezusa spośród wszystkich innych niemowląt. Żłób jest nieomylnym znakiem rozpoznawczym Jezusa. To właśnie Mesjasz wraz z Maryją i Józefem należą do tych, którzy są ubodzy, pokorni, głodni, bogobojni i zdani całkowicie na Boży plan zbawienia. Takim Chrystus pozostanie do końca. Zaczął od żłobu, a skończy na krzyżu. Te dwa elementy spinają klamrą Jego całe ziemskie życie. Żłób pełni nie tylko rolę potwierdzenia prawdziwości orędzia pasterzy, ale również potwierdza przesłanie, że Jezus narodził się jako Zbawiciel, a Jego obecność w żłobie jest znakiem, że Bóg jest tym, który podtrzymuje życie swojego ludu⁹.

1.2. Emmanuel – Bóg z nami — antyfona na Komunię

Antyfona na Komunię św. przeznaczona na święto Świętej Rodziny stanowi parafrazę 38 wersetu z 3 rozdziału Księgi Barucha. Oryginalny werset brzmi następu-

⁸ Por. D. FOUCHER, *Józef z Nazaretu, nasz ojciec*, Kalisz 2007, s. 105–109.

⁹ Por. A. PRONZATO, *Niewygodne ewangelie*, s. 15–17.

jąco: „Potem ukazała się ona [mądrość] na ziemi i zaczęła przebywać wśród ludzi” (Ba 3,38). Teologia Księgi Barucha porusza głównie tematy: wieczności i świętości Boga oraz zagadnienie mądrości i prawa, które ma kierować ku nawróceniu. Księga ta ukazuje tematykę grzeszności człowieka oraz związanej z nią pokuty.

W formularzu Mszy św. ze święta Świętej Rodziny odmawia się następującą antyfonę na Komunię św.: „Nasz Bóg ukazał się na ziemi i przebywa wśród ludzi”¹⁰.

I. Leksykon badanej antyfony na Komunię św. jest następujący:

- imiona Osób Trójcy Świętej: Bóg;
- rzeczowniki: ziemia, ludzie.

II. Czasy, w jakich występują czasowniki:

- czas przeszły, tryb oznajmujący: 3 os. l. poj. — ukazał się, przebywał.

III. Syntaksa badanej modlitwy:

- Nasz Bóg ukazał się na ziemi;
- i przebywał wśród ludzi.

Tekst modlitwy składa się ze zdania złożonego współrzędnie łącznie (połączonego spójnikiem „i”). Z treści antyfony na Komunię św. wyłaniają się dwa tematy pozwalające głębiej zrozumieć teologię tej modlitwy:

- 1) wielkość i panowanie Boga;
- 2) uniżenie się Boga w Chrystusie.

Cytowany tekst z Księgi Barucha ukazuje wyższość Boga Izraela nad innymi bogami. Wielkość Boga polega na Jego niezgłębionej mądrości, którą chce się podzielić i sprawić, by ona przebywała wśród ludzi. Słowa te są wielokrotnie cytowane przez Ojców Kościoła w kontekście proroctwa o Wcieleniu Mądrości wiecznej — Jezusa Chrystusa i Jego przebywaniu wśród ludzi na ziemi. Ta Mądrość stanowi punkt kulminacyjny i wypełnienie wszystkich przejawów mądrości Bożej udzielanej Izraelowi. Dlatego widać tutaj ścisły związek między mądrością Bożą objawioną i tą posłaną na świat, która realizuje historię zbawienia w życiu Syna Bożego¹¹

Treść słów antyfony i ich kontekst liturgiczny sprawiają, że antyfona na Komunię kieruje uwagę na Jezusa, Syna Bożego obecnego w Najświętszym Sakramencie. Przyjęte Ciało Pańskie ma być otwarciem się na Bożą mądrość. Wierny odkrywa ten przymiot Boga wypełniając Boże prawo, poprzez wiarę w Boga stwórcy, który przy jej użyciu stworzył wszechświat i nim kieruje. Mądrości nie da się jednak zdobyć samemu, lecz można ją przyjąć jedynie jako dar. W omawianej antyfonie na Komunię można uwypuklić obraz bliskości Boga z człowiekiem. Pierwszą rzeczywistością, w jakiej Wcielona Mądrość Boża została podarowana dla świata,

¹⁰ Zob. MRP, s. 37.

¹¹ Por. L. STACHOWIAK, *Lamentacje. Księga Barucha. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, t. X, cz. II, Poznań 1968, s. 131.

była rodzina. To w rodzinie rozpoczęło się rzeczywiste wkraczanie Boga w konkretne dzieje człowieka. Jezus rozpoczyna wypełnianie proroctwa Starego Testamentu i swojej mesjańskiej misji poprzez przygotowanie się w rodzinnym Nazarecie. Jego życie prywatne i publiczne, nauczanie, działalność, oparte na Mądrości Bożej, poprzedziło ukryte życie w domu Józefa i Maryi. W taki sposób umiłowany przez Boga Izrael otrzymuje zapowiedzianą Mądrość¹². Ta Mądrość staje się udziałem każdego wiernego karmiącego się Słowem, które stało się Ciałem.

2. Święta Rodzina wzorem życia i miłości — kolekta

Kolekta — jako modlitwa kończąca i podsumowująca mszalne obrzędy wstępne — jeszcze głębiej wprowadza wiernych w tajemnicę liturgicznego święta. W święto Świętej Rodziny odmawiana jest następująca kolekta:

Boże, Ty w Świętej Rodzinie dałeś nam wzór życia, spraw, abyśmy złączeni wzajemną miłością, naśladowali w naszych rodzinach Jej cnoty i doszli do wiecznej radości w Twoim domu. Przez naszego Pana Jezusa Chrystusa, Twojego Syna, który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, Bóg przez wszystkie wieki wieków¹³

I. Leksykon badanej modlitwy jest następujący:

- imiona Osób Trójcy Świętej: Bóg, Jezus Chrystus (Pan, Syn), Duch Święty;
- rzeczowniki: rodzina, wzór, życie, miłość, cnota, radość, dom, jedność, wieki.

II. Czasy, w jakich występują czasowniki:

- czas teraźniejszy, tryb oznajmujący: 3 os. l. poj. — żyje, króluje;
- czas przeszły, tryb oznajmujący: 2 os. l. poj. — dałeś;
- czas przyszły: 1 os. l. mn. — (abyśmy) naśladowali, (abyśmy) doszli;
- tryb rozkazujący: 2 os. l. poj. — spraw.

III. Syntaksa badanej modlitwy:

- Boże, Ty w Świętej Rodzinie dałeś nam wzór życia;
- spraw abyśmy złączeni wzajemną miłością;
- naśladowali w naszych rodzinach Jej cnoty;
- i doszli do wiecznej radości w Twoim domu;
- Przez naszego Pana Jezusa Chrystusa;
- Twojego Syna, który z Tobą żyje i króluje;
- w jedności Ducha Świętego;
- Bóg przez wszystkie wieki wieków.

Tekst modlitwy składa się z dwóch zdań. Pierwszy człon zdania pierwszego jest współrzędny z drugim (połączone przecinkiem). Drugi człon zdania wobec trze-

¹² Por. T. STRAMARE, *Ewangelia tajemnic ukrytego życia Jezusa*, Poznań 2012, s. 34–36.

¹³ Zob. MRP, s. 37.

ciego jest złożony podrzędnie dopełnieniowo, trzeci i czwarty są współrzędnymi łącznymi (połączone spójnikiem „i”). Drugie zdanie jest złożone współrzędnie łącznie (połączone spójnikiem „i”).

Z budowy zdań oraz występujących w nich czasowników można ustalić następującą strukturę badanej kolekty:

- zwrot do Boga: „Boże”;
- uzasadnienie prośby: „Święta Rodzina dana jako wzór życia”;
- przedmiot prośby: „złączenie wzajemną miłością”, „naśladowanie cnót Świętej Rodziny w rodzinach”, „dojście do wiecznej radości w domu Ojca”;
- konkluzja trynitarna.

Modlitwa w części anamnetycznej ukazuje Świętą Rodzinę jako wzór życia dla wszystkich rodzin. W pierwszym członie modlitwy pojawia się po raz pierwszy w tekstach liturgicznych pojęcie rodziny. W zamyśle Boga Święta Rodzina przedstawiona jest jako wierny obraz relacji miłości, która od samego początku była wpisana w Boży zamysł. To, w jaki sposób małżeństwo Maryi i Józefa zostało połączone relacją wzajemnej, dobrowolnej miłości, przekłada się na charakterystyczne trwanie w miłości Osoby Trójcy Przenajświętszej. Te relacje łączące Świętą Rodzinę Bóg daje wszystkim wierzącym jako wzór życia. To dzięki ich wzajemnej miłości małżeńskiej są Oni ziemskim obrazem i podobieństwem Trójjedynego Boga. Można zatem stwierdzić, że Święta Rodzina otrzymała od Boga posłannictwo, by stać się pierwszą i żywotną komórką społeczeństwa, jaką Bóg wynosi do rangi wzoru życia, którego sam jest dawcą¹⁴.

Wzór Świętej Rodziny staje się jednocześnie zadaniem dla każdej chrześcijańskiej rodziny. Stąd w kolekcie pojawia się prośba: „abyśmy złączeni wzajemną miłością naśladowali w naszych rodzinach Jej cnoty”¹⁵. Nacisk położony na relacje miłości w rodzinie staje się oczywisty, gdyż pierwszym zadaniem człowieka jest wzajemne wychowywanie i wzrastanie jego istnienia do pełni miłości. Miłość stanowi jedyną istotną treść ludzkiego życia. To miłość Boga i bliźniego stanowi fundament całego chrześcijaństwa. Każdy człowiek jest wezwany do realizacji miłości w swoim doczesnym życiu, by móc osiągnąć jej pełnię w wieczności. Miłość stanowi wspólny mianownik relacji człowieka do Boga i do bliźniego¹⁶. W rodzinie miłość małżonków tworzy spoiwo ich związku. Rodzina jest najbardziej zażyłą, najmocniejszą życiowo społecznością miłości. Tekst kolekty mocno ukierunkowuje wiernych, by celem ich życia i źródłem łączącym rodziny podczas celebracji liturgicznej, a przede wszystkim w codziennym życiu, była cnota miłości.

¹⁴ Por. T. BIELSKI (red.), *Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II*, Poznań – Warszawa 1970, s. 1093.

¹⁵ Zob. MRP, s. 37.

¹⁶ Por. B. MIERZWIŃSKI, *Elementy teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*, w: K. MAJDAŃSKI (red.), *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. I, Warszawa 1980, s. 171–172.

Modlitwa kolekty wzywa do naśladowania we własnych rodzinach cnót, którymi charakteryzowała się Święta Rodzina z Nazaretu. Choć kolekta nie wymienia tych cnót, to jednak odwołując się do tekstów biblijnych, odczytywanych w święto Świętej Rodziny, można wskazać na: miłość, wiarę i uszanowanie tradycji (por. Mt 2,13-15.19-23; Łk 2,22-40.41-52)¹⁷

Związek wzajemnej miłości i naśladowanie cnót Świętej Rodziny wiąza się z obietnicą dojsca do wiecznej radości w domu Ojca. Tę drogę otworzył Jezus i przeszli nią Maryja i Józef.

Możemy się zastanowić, skąd czerpać to zapewnienie. Rodzina z Nazaretu przez swoje wierne życie zmierzała i realizowała powołanie do świętości. Maryja i Józef, osadzeni w więzi rodzicielskiej skupionej i zjednoczonej wokół małego Chrystusa, wzajemnie dążyli jako małżonkowie i rodzice, by wypełnić wolę Bożą. Ich wzajemna dyspozycja, ażeby coraz bardziej upodobnić się do Boga i być Mu posłusznym, łączyła ich coraz silniej i stała się najgłębszym źródłem małżeńskiego szczęścia. Stają się oni dowodem tego, że miłość do Boga nie pozostaje w kolizji z miłością małżeńską. Wręcz przeciwnie. Dlatego za przykładem Rodziny z Nazaretu wszystkie ziemskie rodziny są pierwszym miejscem, gdzie rodzi się powołanie do świętości. Wszystkie prawdy wiary, ważne dla prawidłowego rozwoju rodziny chrześcijańskiej, należy pojmować w perspektywie zbawienia. Dlatego prawda o życiu wiecznym mocno konfrontuje się z dzisiejszym poglądem świata, który stara się za wszelką cenę pojmować rodzinę jako rzeczywistość czysto tylko doczesną i świecką¹⁸.

Obietnica kończąca kolektę posiada formę zachęty i ma charakter eschatologiczny. Ona odsyła każdego wiernego do tajemnicy chwały wiecznej radości w niebie. Te eschatologiczne rzeczywistości określone są pojęciem „dom”. Domem określa się nie tylko budowlę, ale też i samych jego mieszkańców. Jest to miejsce dające poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa¹⁹. Domem jest rodzina, ród i całe pokolenie, które zamieszkuje określony teren czy budynek. Dom jest najważniejszym miejscem pobytu na ziemi każdego człowieka na ziemi²⁰.

Kolekta mówi o domu Bożym jako miejscu, do którego powołani są wszyscy żyjący w miłości i naśladowujący cnoty Świętej Rodziny. W tym kontekście „dom” jawi się jako miejsce szczególnej obecności Boga. W Starym Testamencie dom Boży należało rozumieć jako ziemskie sanktuarium, a przede wszystkim Namiot

¹⁷ *Lekcjonarz mszalny. Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego*, t. I, Poznań – Warszawa 1972, s. 188–191.

¹⁸ Por. S. NAPIERAŁA, *Rodzina Zbawiciela wzorem każdej rodziny*. Homilia Biskupa Kaliskiego podczas Mszy św. odpustowej w parafii Świętej Rodziny w Kaliszu, 1 stycznia 2006 r., DK 55 (2006), 143–147.

¹⁹ Por. J. KOPACZEWSKA, *Dom mieszkalny*, w: J. WOJNOWSKI (red.), *Wielka encyklopedia PWN*, t. VII, Warszawa 2002, s. 271–273.

²⁰ Por. M. ERNST, *Dom*, w: H. WITCZYK (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2012, s. 154 (dalej: NLB).

Spotkania (Wj 34,26). Każde miejsce, na którym objawił się Bóg, uważane było za miejsce święte i uchodziło za mieszkanie Boga. Przez całą historię Izraela na terytorium państwa świątynie istniały od zawsze. Takimi miejscami były świątynie w Szilo (1 Sm 1,9), w Gilgal (Sdz 3,19; Oz 12,12; Am 4,4; 5,5), w Beer-Szebie i Betel (1 Krl 12,27-29), świątynia Salomona²¹. Świątynia jerozolimska była przedstawiana jako góra Boża, brama lub miejsce, gdzie niebo styka się z ziemią, jako ogród Boży²².

Dopełnieniem tego obrazu stają się fragmenty zawarte w Nowym Testamencie. Tutaj domem Bożym staje się cała gmina chrześcijańska, czyli Kościół i jego członkowie (Dz 2,46; 3,1; 21,23-24). We wspólnocie z Chrystusem wszyscy zebrani wokół Niego stanowią Jego rodzinę (1 Kor 3,16-17; 2 Kor 6,16; 1 P 2,4-6). Wszyscy Jego wyznawcy nie muszą już błąkać się po tym świecie, gdyż są „współobywatelami świętych i domownikami Boga” (Ef 2,19). To Jezus pozostawia nam obietnicę na kartach Ewangelii według św. Jana: „W domu Ojca mojego jest mieszkań wiele” (J 14,2) — jest to wyraźna aluzja do nieba lub słowa z Drugiego Listu do Koryntian: „kiedy zniszczeje nasz przybytek doczesnego zamieszkania, będziemy mieli mieszkanie od Boga, dom nie ręką uczyniony, lecz wiecznie trwały w niebie” (2 Kor 5,1)²³

Pierwszym miejscem, gdzie Słowo Wcielone przychodzi na świat, jest dom Maryi i Józefa, czyli rodzina, która ten dom wspólnie tworzy. Bóg, sprawiając że Jego Syn przychodzi na świat w rodzinie, nadaje nowy obraz domu rodzinnego. Tym domem są przede wszystkim małżonkowie i ich dziecko, które przychodzi na świat. Dom zarówno ten ziemski, jak i ten przygotowany przez Ojca w niebie, opiera się na fundamentach wzajemnych relacji Boga do człowieka i wspólnej więzi małżonków²⁴.

Pragnienie wzajemnego spotkania się w domu Ojca jest bardzo ważnym podsumowaniem całej kolekty. Poprzez postawę wiernych, uroczysty ton i kończące kolektę słowo: „Amen”, całe zgromadzenie liturgiczne potwierdza swoje pragnienia, by słowa tej modlitwy stały się ich udziałem i realizowały się w codziennym życiu²⁵

3. Ofiara w życiu Świętej Rodziny — modlitwa nad darami

Modlitwa nad darami w formularzu Mszy św. ze święta Świętej Rodziny brzmi następująco:

²¹ Por. F.V. REITERER, *Świątynia*, w: NLB, s. 737-738.

²² Por. K. MIELCAREK, *Świątynia jerozolimska*, w: EK 19, k. 350-352.

²³ Por. M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 42-43.

²⁴ Por. KKK 525.

²⁵ Por. A. DURAK, *Treści uczestnictwa we Mszy Świętej*, s. 36.

Wszchemogący Boże, składamy Tobie przebłagalną Ofiarę i pokornie Cię prosimy, abyś za wstawiennictwem Bogurodzicy Dziewicy i świętego Józefa, utwierdził nasze rodziny w swojej łasce i pokoju. Przez Chrystusa, Pana naszego²⁶.

I. Leksykon badanej modlitwy jest następujący:

- imiona Osób Trójcy Świętej: Bóg, Chrystus (Pan);
- rzeczowniki: ofiara, wstawiennictwo, Bogurodzica Dziewica, Józef, rodziny, łaska, pokój.

II. Czasy, w jakich występują czasowniki:

- czas teraźniejszy, tryb oznajmujący: 1 os. l. mn. — składamy, prosimy;
- czas przyszły, tryb oznajmujący: 2 os. l. poj. — (abyś) utwierdził.

III. Syntaksa badanej modlitwy:

- Wszchemogący Boże, składamy Tobie przebłagalną Ofiarę;
- i pokornie Cię prosimy, abyś za wstawiennictwem Bogurodzicy Dziewicy i świętego Józefa;
- utwierdził nasze rodziny w swojej łasce i pokoju;
- Przez Chrystusa, Pana naszego.

Tekst modlitwy jest zdaniem wielokrotnie złożonym. Pierwszy człon zdania wobec drugiego jest złożony współrzędnie łącznie (połączone spójnikiem „i”). Drugi człon wobec trzeciego jest zdaniem złożonym podrzędnie dopełnieniowo.

Z budowy zdań oraz występujących w nich czasowników można ustalić następującą strukturę badanej modlitwy:

- zwrot do Boga: „Wszchemogący Boże”;
- uzasadnienie: „złożenie przebłagalnej Ofiary”, „wstawiennictwo Bogurodzicy Dziewicy i świętego Józefa”;
- przedmiot prośby: „utwierdzenie rodzin w łasce i pokoju”;
- konkluzja chrystologiczna.

Modlitwa nad darami posługuje się językiem proleptycznym, czyli wybiega na przód, ukazując chleb i wino jako właściwą ofiarę składaną podczas Eucharystii²⁷. Słowa analizowanej modlitwy mówią o przebłagalnej Ofierze. W Eucharystii uobecnia się w sposób bezkrwawy Ofiara krzyżowa Jezusa Chrystusa. Jednak kontekst święta i proklamowane słowo Boże mogą wskazywać na jedną z tajemnic z ukrytego życia Jezusa, czyli na początek Jego nieustannego ofiarowania się za grzechy ludzi. Dokonało się w wydarzeniu ofiarowania Jezusa w świątyni (Łk 2,22-40).

Składanie ofiar przebłagalnych znane jest we wszystkich religiach świata. Najstarsze pojęcie ofiary sprowadza się do aktu wymiany. Jest to forma aktu kultu polegająca na składaniu darów materialnych i duchowych, szczególnie podczas obrzędów, w celu ustanowienia, utrzymania lub przywrócenia więzi człowieka z *sacrum*²⁸.

²⁶ Zob. MRP, s. 37.

²⁷ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. IV: *Eucharystia*, Poznań 1992, s. 177.

²⁸ Por. *Ofiara*, w: L. RYKEN, J.C. WILHOIT, T. LONGMAN III, *Słownik symboliki biblijnej*, Warszawa 1998, s. 633.

Człowiek składa bóstwu pewną ofiarę przebłagalną lub dziękczynną, aby otrzymać za nią jeszcze coś więcej. Takie rozumienie ofiary znajdujemy w tekstach starotestamentalnych (Rdz 4,1-7; 8,20-22; 12,8; 15,9n; 21,33; 26,25; 33,20; 35,7; Wj 5,3; 18,12; Sdz 2,1-5; 6,24-26; 20,26; 2 Sm 15,12; 1 Krl 8,64; 13,1-3; 18,30-32; 2 Krl 14,4; 15,4.35)²⁹. Można ogólnie stwierdzić, że ofiara zawsze była wyrazem pobożności indywidualnej lub zbiorowej. Pisarze natchnieni Starego Testamentu nie wyobrażają sobie życia religijnego bez składania ofiar³⁰

W Nowym Testamencie znaczenie ofiary koncentruje się na Ofierze Jezusa Chrystusa. Ma ona jednak zupełnie inny wymiar niż ofiary Starego Testamentu. Jezus staje raczej w szeregu tych, którzy, jak prorok Ozjasz, krytykują kult ofiarny: „Miłości pragnę, nie krwawej ofiary, poznania Boga bardziej niż całopaleń” (Oz 6,6). Te słowa Jezus stawia w centrum swojego nauczania. Dla niego liczy się ocalenie i zbawienie człowieka (Mt 5,23n; 9,13; 12,7). Również św. Marek stawia przykazanie miłości Bożej ponad składaniem ofiar (Mk 12,29-34). Jezus w swoim nauczaniu piętnuje pojmowanie świątyni i składanych w niej ofiar, jako swego rodzaju „alibi” dla różnych wykroczeń. Dlatego porównuje siebie do świątyni jako miejsca obecności Boga wśród ludzi (J 2,19-21). Tak samo ofiarę z wielu zwierząt zastępuje On sam jako baranek Paschalny (1 Kor 5,7; Iz 53,10-12). Prawo starotestamentalne z jego ofiarami „posiada tylko cień przyszłych dóbr, a nie sam obraz rzeczy” (Hbr 10,1)³¹

Na miejsce wszystkich starotestamentalnych ofiar Chrystus zapowiada podczas Ostatniej Wieczerzy swoją własną ofiarę odkupienia (Mt 26,17-30). Ofiara Chrystusa na krzyżu sprawiła, że jej owoce przekraczają wszystko, co mogły sprawić ofiary Starego Testamentu. Jego śmierć stała się źródłem życia wiecznego (J 3,16; 6,53-58; 17,19). To On jest Barankiem Bożym, ofiarą, która gładzi grzechy świata (J 1,29) — jak usłyszymy z ust Jana Chrzciciela. W tym miejscu uwidacznia nam się związek między umieraniem i powstawaniem do nowego życia. W śmierci Jezusa Chrystusa ukazuje się Jego akt ofiarowania za całą ludzkość. Jest On bowiem oddany, ofiarowany, jako „pierwszy spośród tych, co pomarli” (1 Kor 15,20). Dzięki Jego męce i śmierci mogło dojść do objawienia się mocy Boga w chwale zmartwychwstania. Ten rodzaj ofiary raz złożony będzie odtąd uobecniany podczas każdej Mszy św. Dlatego modlitwa, która kończy przygotowanie darów i ołtarza, jest nawiązaniem do tej jedynej Ofiary na krzyżu. W jednej chwili na ołtarzu — stole ofiarnym, składamy chleb i wino — pokarm ofiarny, który uobecnia cierpienia Jezusa. Liturgia Mszy św., poczynając od epiklezy aż do Komunii włącznie, staje się obrazem zmartwychwstania Chrystusa³².

²⁹ Zob. *Ofiara*, w: J. FLIS, *Konkordancja Starego i Nowego Testamentu do Biblii Tysiąclecia*, Warszawa 1996, s. 793-800.

³⁰ Por. CH. HAURET, *Ofiara*, w: STB, s. 610.

³¹ Por. F.V. REITERER, R. UNFRIED, *Ofiara*, w: NLB, s. 545.

³² Por. M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 149.

Najpełniejszym przykładem postawy ludzi pełnych zaufania Bogu była Święta Rodzina podczas tajemnicy ofiarowania Pana Jezusa w świątyni. Analizowana modlitwa nad darami przywołuje obecność Najświętszej Maryi Panny i św. Józefa jako wstawienników. To oni wraz z Jezusem będą zanosić modlitwy zgromadzonych do Boga Ojca. Oni, w czasie wyznaczonym przez żydowskie Prawo, zanieśli Dziecię do świątyni, by Je ofiarować Bogu. W ten sposób ziemscy rodzice Jezusa nie pozostawiają dla siebie niczego. Obrazem tej postawy jest uboga ofiara (Łk 2,22-40). Wszystkie swoje niepewności i trudy ukrytego życia w Nazarecie pozostawiają wraz małym Jezusem w świątyni. Ofiarowują je Panu, ufni i pokorni wobec Jego planu względem ich rodziny. To przedstawienie Dzieciątka w świątyni oznaczało już wtedy zapowiedź przyszłej ofiary Mesjasza. Postawa pokory Maryi i Józefa musi być wzorem dla wszystkich, którzy podczas Eucharystii oddają w ręce kapłana swoje intencje. Dokonują w ten sposób tego samego, co czynili Maryja i Józef, składając w świątyni, oprócz ofiary starotestamentalnej, zapowiedź Ofiary doskonałej. Już w tym miejscu Biblii pobrzmiewa motyw ofiary i kapłaństwa, który dopełni się w tajemnicy Eucharystii³³

Złożenie ofiary oraz wstawiennictwo Maryi i Józefa przynoszą owoce w postaci łaski i pokoju. W sakramencie Eucharystii rodzina ma szukać szczególnego spotkania z Bogiem żywym. To podczas wspólnego przeżywania Mszy św. w relacjach małżonków zaczyna gościć pokój, który pochodzi od zmartwychwstałego Zbawiciela. Samo uczestnictwo całej rodziny w Eucharystii jest zatopieniem się w źródłu łask, które służą przemianie i odnowie codziennego życia. Łaski otrzymane od Boga są tym pełniejsze, gdy cała rodzina przyjmuje zbawczy pokarm Komunii jako źródło mocy. Jest to moc wychowawcza Eucharystii — jak zauważa Jan Paweł II³⁴.

4. Naśladowanie życia Świętej Rodziny drogą do zbawienia — modlitwa po Komunii

Ostatnia prezydencjalna modlitwa mszalna, zwana „modlitwą po Komunii”, w święto Świętej Rodziny brzmi:

Miłosierny Ojcze, Ty nas pokrzepiłeś Najświętszym Sakramentem, spraw, abyśmy wiernie naśladowali przykład Świętej Rodziny i po trudach doczesnego życia cieszyli się razem z Nią życiem wiecznym. Przez Chrystusa, Pana naszego³⁵

I. Leksykon badanej modlitwy jest następujący:

- imiona Osób Trójcy Świętej: Ojciec (Bóg), Chrystus (Pan);
- rzeczowniki: sakrament, przykład, rodzina, trudy, życie.

³³ Por. J. RATZINGER, *Jezus z Nazaretu — Dzieciństwo*, Kraków 2012, s. 112.

³⁴ Por. JAN PAWEŁ II, List do Rodzin *Gratissimam sane*, Wrocław 1998, nr 18.

³⁵ Por. MRP, s. 37.

II. Czasy, w jakich występują czasowniki:

- czas przeszły, tryb oznajmujący: 2 os. l. poj. — pokrzepiłeś;
- czas przyszły, tryb oznajmujący: 1 os. l. mn. — (abyśmy) naśladowali, (abyśmy) cieszyli się;
- tryb rozkazujący: 2 os. l. poj. — spraw.

III. Syntaksa badanej modlitwy:

- Miłosierny Ojczy, Ty nas pokrzepiłeś Najświętszym Sakramentem;
- spraw, abyśmy wiernie naśladowali przykład Świętej Rodziny;
- i po trudach doczesnego życia cieszyli się razem z Nią życiem wiecznym;
- Przez Chrystusa, Pana naszego.

Tekst modlitwy składa się z jednego zdania wielokrotnie złożonego. Pierwsze wobec drugiego jest złożone współrzędnie (połączone przecinkiem). Drugie wobec trzeciego jest złożone podrzędnie dopełnieniowo. Trzecie wobec czwartego jest złożone współrzędnie łącznie (połączone spójnikiem „i”).

Z budowy zdań oraz występujących w nich czasowników można ustalić następującą strukturę badanej modlitwy:

- zwrot do Boga: „Miłosierny Boże”;
- uzasadnienie: „pokrzepienie Najświętszym Sakramentem”, „przykład Świętej Rodziny”, „trudy doczesnego życia”;
- przedmiot prośby: „wiernie naśladować”, „cieszyć się życiem wiecznym”;
- konkluzja chrystologiczna.

W modlitwie pokomunijnej bardzo charakterystyczna jest anakleza, w której Bóg objawia się jako Miłosierny Ojciec. Te przymioty Boga są dość często używane w mszalnych tekstach eucharystycznych³⁶. W tradycji biblijnej relację ojcowską opisuje się często w kategoriach czysto ludzkich. Ojciec jest w sposób zupełnie oczywisty głową rodziny (Rdz 18,12; 20,3). Od niego zależy wychowanie synów (Syr 30,1-13). On zezwala na zawieranie związków małżeńskich (Rdz 24,2n; 28,1n). W Starym Testamencie ojciec był ważny zarówno na poziomie rodziny, jak i całego pokolenia. W przypadku rodziny był on sędzią absolutnym, panem dóbr, dysponował mocą udzielania błogosławieństwa i przekleństw (Rdz 9,24-27; 49,1-28). Ociec rodziny pełnił funkcje stróża tradycji rodzinnych i religijnych, do niego należała troska o religijne wychowanie dzieci (Pwt 6,4-9; Prz 1,8; 4,1; 6,20; 15,5; 27,10). Ojciec był czasami także przywódcą rodu, od którego wyprowadzano linię genealogiczną, na których opierały się całe pokolenia izraelskie. Znane nam rodowody podkreślały role przodków i ich dokonania (Wj 20,5; Iz 65,6-7; Jr 31,29-30; Ez 18)³⁷

W Nowym Testamencie model rodziny nie uległ zmianie, a ojciec zajmował w niej główną pozycję (patriarchat). Kiedy ojcowie rodzin nawracali się na chrześ-

³⁶ Por. A. DURAK, *Treści uczestnictwa we Mszy Świętej*, s. 154.

³⁷ Por. P. TERNANT, *Ojcowie – Ojciec*, w: STB, s. 620–628.

cijaństwo, pociągali za sobą „cały swój dom” (J 4,53; Dz 16,33-34). Ojciec w Nowym Testamencie cieszył się niekwestionowanym autorytetem. Głównym jednak przekazem słowa Bożego jest przede wszystkim obraz Boga jako ojca każdego człowieka. Bóg Ojciec to ten, który posiadał władzę i używał jej głównie do tego, by doprowadzić człowieka do dobra (Mt 21,31; 23,9). Bóg jest tym, który jako wychowawca za złe postępowania słusznie karze, ale za dobre nagradza (Mt 6,1.4.18; 13,43; 1 P 1,17). Pozwala również na śmiały dostęp do siebie (Łk 15,18.21; Ef 2,18). Stworzyciel jest tym, który wsłuchuje się w prośby swoich dzieci i wedle swego ojcowskiego rozeznania spełnia je (Mt 6,6.9; 7,11; Łk 11,2; Rz 8,15; Ga 4,6). W końcu Bóg jest Ojcem, który roztacza opiekę nad swoimi dziećmi, zajmuje się ich losem, jest ich oparciem (Mt 6,8.26.32; Łk 11,13; Rz 1,7; 1 Kor 1,3; Ga 1,3.4; Flp 1,2; Kol 3,17; Flm 3)³⁸.

Chociaż Nowy Testament posługuje się określeniem „ojciec” często w sposób „formalny”, to wskazane treści i myśli rozwinięte są na tyle wyraźnie, że synowski stosunek wiernego chrześcijanina do Boga nie może być jedynie mniej czy bardziej zewnętrzną formułą religijności. Wiara w Boga jako Ojca pozwala mu z ufnością i spokojem myśleć o sobie jako ukochanym dziecku³⁹. dopełnieniem tej prawdy jest tajemnica Bożego wcielenia i osoba Jezusa Chrystusa, którego Bóg jest Ojcem (Mt 5,48; 7,21). Tajemnica ta jest objawieniem boskiego ojcostwa, a zarazem źródłem i prawzorem wszelkiego ojcostwa ludzkiego (Ef 3,14-16)⁴⁰. Jezus jest Synem Bożym, dlatego wszyscy ludzie mogą stać się dziećmi Boga (J 1,12) i zwracać się do niego „Ojcze”⁴¹.

Bóg jako ojciec jest miłosierny, czyli taki, który ma serce otwarte na ubogiego, który widzi potrzeby innych. Miłość Boga do swojego stworzenia wyraża się najbardziej w Jego miłosierdziu. W hebrajskim myśleniu o Bożym miłosierdziu nasuwa się podstawowy rdzeń wyrazu *rahamim* oznaczający: „matczyne łono”. Dlatego nasze wyobrażenie o nieograniczonej miłości Boga można odnaleźć w słowach: „Czyż może niewiasta zapomnieć o swym niemowlęciu, ta, która kocha syna swego łona? A nawet, gdyby ona zapomniała, Ja nie zapomnę o tobie” (Iz 49,15)⁴².

Pełnię Bożego miłosierdzia objawił Jezus Chrystus. Jego misja wyraża się m.in. w takich słowach: „(...) nie jest wolą Ojca (...), żeby zginęło nawet jedno (...) z tych małych” (Mt 18,14); „posłał swojego Jedynego Syna żeby zbawił świat” (J 3,16; por.: 1 Tm 1,15; 2,4). Dlatego Jezus pochyla się nad chorymi, biednymi, zepchniętymi na margines życia społecznego, jawnymi grzesznikami. Miłosierdzie Jezusa jest skierowane do grzesznika, którego On może zapewnić o całkowitej miłości Ojca. Tu Chrystus podaje za przykład przypowieść o synu marnotrawnym i miłosiernym

³⁸ Por. B. WIDŁA, *Słownik antropologii Nowego Testamentu*, Warszawa 2003, s. 164.

³⁹ Por. *tamże*, s. 165.

⁴⁰ Por. E. ZAJĄC, *Ojcostwo*, EK 14, k. 433-435.

⁴¹ Por. M. ERNST, *Ojciec*, w: NLB, s. 548.

⁴² Por. W. PIKOR, *Miłosierdzie*, EK 12, k. 1088.

ojcu (Łk 15,11-32). Tę rzeczywistość akcentuje św. Paweł w Drugim Liście do Koryntian: „Błogosławiony Bóg i Ojciec Pana naszego, Jezusa Chrystusa, Ojciec miłosierdzia i Bóg wszelkiej pociechy, Ten, który nas pociesza w każdym naszym ucisku” (2 Kor 1,3-4)⁴³

Ojciec Święty Franciszek w bulli *Misericordiae vultus*, ustanawiającej Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia, zawarł syntezę nauczania Pisma Świętego i całej Tradycji Kościoła o miłosierdziu Bożym i jego konsekwencjach dla człowieka. Bulla rozpoczyna się od najmocniejszego akordu, wyrażającego się w stwierdzeniu: „Jezus Chrystus jest obliczem miłosierdzia Ojca”⁴⁴ W tym stwierdzeniu, według papieża, tajemnica wiary chrześcijańskiej znajduje swoją syntezę. Bóg bogaty w miłosierdzie stał się żywy, widoczny i objawił swoją pełnię w Jezusie z Nazaretu. Przywołanie miłosiernego Ojca w modlitwie po Komunii jest bardzo istotne. Miłosierdzie zyskuje w tym miejscu wymiar i znaczenie eschatologiczne. Każdy wierny przed Bogiem jest i będzie zawsze grzesznikiem, który zwłaszcza w momencie Sądu Ostatecznego będzie potrzebował Jego łaskowości i miłosierdzia⁴⁵. Ufając w miłosierdzie Boże i przyjmując relację ojcowsko-synowską, każdy człowiek może mieć pewność, że Bóg jako dobry Ojciec zgromadzi swoje dzieci w jednym wspólnym domu (J 14,2; 20,17).

Przyjęty w Komunii św. Najświętszy Sakrament staje się umocnieniem na drodze do oczekiwanej chwały nieba. Wsłuchując się w treść tej modlitwy, małżeństwa obecne na Mszy św., powinny wyrażać swoje głębokie dziękczynienie za możliwość karmienia się Chlebem eucharystycznym, gdyż zadanie uświęcania rodziny chrześcijańskiej ma swoje źródło i najpełniejszy wyraz w Eucharystii. Komunia św. stanowi fundament jedności małżeńskiej i ich wzajemnej miłości. W darze eucharystycznym małżonkowie winni szukać ożywczego ducha, który pokrzepia i leczy ich słabości oraz uzupełnia wszelkie rodzinne braki. Otwarcie się na moc przyjętego Najświętszego Sakramentu zachęca rodzinę do podjęcia posłannictwa i rozpala apostołski zapal wobec innych rodzin chrześcijańskich⁴⁶.

Przyjęty Najświętszy Sakrament i wierne naśladowanie Rodziny Świętej daje gwarancję życia wiecznego. Temat ten był już obecny w kolekcje analizowanego formularza. Nie ma mowy tutaj o zbiegu okoliczności czy powtórzeniu. W liturgii rzymskiej ta końcowa modlitwa jest trzecią modlitwą prezydencjalną i również ona ma charakter „zbierający”. Ona zespała w jedno zanoszone przez wiernych w ciszy prywatne modlitwy uczestników Eucharystii i podsumowuje wszystkie oracje, tworząc pewną kłamrę kompozycyjną⁴⁷

⁴³ Por. K. ROMANIUK, *Konkordancja do Pisma Świętego Nowego Testamentu*, t. I, Warszawa 1985, s. 288.

⁴⁴ FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, ustanawiająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia, „Anamnesis” 82 (2015), s. 5.

⁴⁵ Por. M. STUBHANN, *Miłosierdzie*, w: NLB, s. 487–488.

⁴⁶ Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostołska *Familiaris consortio*, Wrocław 2000, nr 57.

⁴⁷ Por. M. KUNZLER, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 393–394.

Modlitwa po Komunii kończy i podsumowuje liturgię eucharystyczną. Obrzędy zakończenia rozesła każdego wiernego do swoich obowiązków codziennego życia. Wspólnota wierzących w Chrystusa jest ludem pielgrzymującym, a uczestniczenie we wspólnej Eucharystii rodzi nadzieję nie tylko na spotkanie z Bogiem w życiu przyszłym, ale także staje się źródłem nadziei w wymiarze życia doczesnego, wśród zwykłych i codziennych obowiązków. Dlatego codzienne czynności, jakie podejmowała Święta Rodzina, budowały nie tylko atmosferę domu w Nazarecie, ale okazały się wypełnianiem Bożego zamysłu⁴⁸. Każdy wierny przed rozesłaniem ma zatem wyznaczony konkretny cel do osiągnięcia — jest nim życie wieczne. Pomocą w osiągnięciu tego celu jest codzienna konfrontacja z cnotami, jakimi charakteryzowała się Święta Rodzina i naśladowanie tych cnót. Takie przyrównywanie małżonków do obrazu Świętej Rodziny może się okazać nie tylko charakterystyczne dla budowania miłości, wiary i poszanowania tradycji, ale przede wszystkim spełnieniem się obietnicy trwania w świętości domu Ojca.

5. Zakończenie

Celem artykułu było ukazanie bogactwa treści teologicznych zawartych w modlitwach i antyfonach formularza Mszy św. ze święta Świętej Rodziny. Szczegółowa analiza tekstów eucharystycznych pozwala pogłębić jego rozumienie i przeżywanie. Łatwo zauważyć, że treści zawarte we wszystkich modlitwach jako swoje pierwsze źródło mają Pismo Święte. Można w nich też odnaleźć egzystencjalne doświadczenie życia w rodzinie. Dzięki temu teksty te wielokrotnie ukazują również sytuacje człowieka nie tylko uczestniczącego w liturgii, ale żyjącego w świecie.

Nie ulega wątpliwości, że lepsza znajomość tekstów liturgicznych przyczynia się do głębszego i bardziej gorliwego uczestnictwa w Mszy św., a w konsekwencji do bardziej dojrzałego i zdynamizowanego chrześcijańskiego życia. Teksty eucharystyczne mogą stać się doskonałym źródłem dla homilii lub katechezy dotyczącej życia rodzinnego i małżeńskiego. Święta Rodzina, którą Bóg tak zdecydowanie włączył w swoje zbawcze plany, była i będzie wzorem do naśladowania dla chrześcijańskich rodzin. Ten postulat wydaje się być bardzo ważny zwłaszcza dziś, kiedy mówi się wprost o kryzysie rodziny i konsekwencjach, które z niego wypływają.

Można by też pokusić się o postulat, aby na kanwie tegoż formularza jeszcze bardziej wyakcentować miejsce i rolę św. Józefa w zbawczych planach Boga i w życiu Świętej Rodziny. Papież Franciszek nakazał, aby w modlitwach eucharystycznych imię Józefa było wypowiedzane zaraz po imieniu Maryi. To znaczący krok w dowartościowaniu św. Józefa. Może nadchodzi czas, aby ułożyć specjalny formularz

⁴⁸ Por. D. KWIATKOWSKI, *Święty Józef — Patron Kościoła naszych czasów. Waloryzacja kultu św. Józefa w Diecezji Kaliskiej w świetle soborowego i posoborowego nauczania Kościoła*, Poznań 2011, s. 198.

mszalny mszy wotywniej o św. Józefie w kontekście jego miejsca i roli w życiu Świętej Rodziny. Wydaje się to ważne i potrzebne, choćby w kontekście kryzysu ojcostwa w naszych czasach.

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia bogactwo treści teologicznych i egzystencjalnych święta Świętej Rodziny: Jezusa, Maryi i Józefa, obchodzonego w oktawie uroczystości Narodzenia Pańskiego. Źródłem dla ukazania teologii święta są modlitwy i antyfony formularza Mszy św. ze święta Świętej Rodziny. Dokonana analiza teologiczno-liturgiczna tekstów liturgicznych pozwoliła pogłębić rozumienie i przeżywanie święta Świętej Rodziny, widząc je w kontekście całej historii zbawienia. Treści zawarte we wszystkich modlitwach jako swoje pierwsze źródło mają w wydarzeniach opisanych w Piśmie Świętym. Można w nich też odnaleźć egzystencjalne doświadczenie życia w rodzinie. Dzięki temu teksty te wielokrotnie ukazują również sytuacje człowieka nie tylko uczestniczącego w liturgii, ale żyjącego w świecie. Jezus przychodzi na świat w ludzkiej rodzinie, podkreślając w ten sposób jej godność i wielkość. Ubóstwo narodzin Jezusa, Jego rodziców oraz ofiary, które musieli ponosić od momentu narodzin Syna Bożego, pokazują, że przyszedł On jako Zbawiciel wszystkich ludzi. Józef i Maryja zostali wybrani przez Boga, aby stworzyć Jezusowi prawdziwą rodzinę. Rodzina ta przez swoją miłość, wiarę i wierność tradycjom religijnym i narodowym, stała się wzorem dla wszystkich chrześcijańskich rodzin. Naśladowanie cnót Świętej Rodziny prowadzi do osiągnięcia życia wiecznego w domu Ojca.

Słowa kluczowe: Święta Rodzina, historia zbawienia, Zbawiciel, miłość, wiara, święto, naśladowanie, wzór, antyfony, kolekta, modlitwa nad darami, modlitwa po Komunii, życie wieczne

The Holy Family as an Example of Life for the Christian Families. The Theological and Liturgical Analysis of the Euchological Texts of the Mass of the Holy Family Feast

Summary

This paper presents the richness of the theological and existential contents of the Feast of the Holy Family of Jesus, Mary and Joseph, which is celebrated within the Octave of the Nativity of the Lord. The prayers and Antiphons taken from the Mass of the Holy Family are the primary sources for revealing the theology of the feast. The theological and liturgical analysis of the liturgical texts that has been done allows a deepening of the understanding and experience of the Feast of the Holy Family, seeing them in the context of the whole history of salvation. The events described in the Holy Scriptures are the first source for the contents of all the prayers. One can find in them an existential experience of family life. Thanks to this, the liturgical texts repeatedly show the situation of human beings who are not participating in the liturgy only, but are also living in the world. Jesus came into the world in a human fa-

mily, in this way he emphasised its dignity and greatness. The poverty of Jesus' birth and of his parents, and the sacrifices which they had to bear since the birth of the Son of God took place, shows that He came as Saviour of all people. Joseph and Mary were chosen by God to create a real family for Jesus. That Family through their love, faith and fidelity to the religious and national traditions became a model for all Christian families. The imitation of the virtues of the Holy Family leads to eternal life in the Fathers' house.

Key words: The Holy Family, History of Salvation, Saviour, Love, Faith, Imitation, Model Antiphon, Collect, Prayer over the Offerings, Prayer after Communion, Eternal Life

Bibliografia

ŹRÓDŁA LITURGICZNE

Lekcjonarz mszalny. Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego, t. I, Poznań – Warszawa 1972.

Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Poznań 1986.

DOKUMENTY NUK

FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, ustanawiająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia, „Anamnesis” 82 (2015), s. 5–19.

JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 2000.

JAN PAWEŁ II, List do Rodzin *Gratissimam sane*, Wrocław 1998.

Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 2009².

NAPIERAŁA S., *Niemowlę leżące w żłobie — Znakiem Bożej miłości*. Kazanie wygłoszone podczas pasterki w parafii katedralnej pw. Świętego Mikołaja w Kaliszu, 25 grudnia 2007 roku, „Diecezja Kaliska. Pismo Kurii Diecezjalnej” 62 (2007), s. 130–134.

NAPIERAŁA S., *Niemowlę — znak Bożego Narodzenia — ratunek wobec patologii małżeństwa i rodziny*. Kazanie wygłoszone podczas odpustu w parafii pw. Świętej Rodziny w Kaliszu, 26 grudnia 2004 roku, „Diecezja Kaliska. Pismo Kurii Diecezjalnej” 51 (2005), s. 79–81.

NAPIERAŁA ST, *Rodzina Zbawiciela wzorem każdej rodziny*, Homilia Biskupa Kaliskiego podczas Mszy św. odpustowej w parafii Świętej Rodziny w Kaliszu, 1 stycznia 2006 roku, „Diecezja Kaliska. Pismo Kurii Diecezjalnej” 55 (2006), s. 143–147.

LITERATURA PRZEDMIOTU

BIELSKI T. (red.), *Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II*, Poznań – Warszawa 1970.

DURAK A., *Treści uczestnictwa we Mszy Świętej w świetle formuł eucharystycznych Mszału Rzymskiego*, Piła 1992.

- ERNST M., *Dom*, w: H. WITCZYK (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2012, s. 154.
- ERNST M., *Ojciec*, w: H. WITCZYK (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2012, s. 548.
- FLIS J., *Konkordancja Starego i Nowego Testamentu do Biblii Tysiąclecia*, Warszawa 1996.
- FOUCHER D., *Józef z Nazaretu, nasz ojciec*, tłum. A. Latoń, Kalisz 2007.
- HAURET CH., *Ofiara*, w: X.L. DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 610–615.
- KARRIS R.J., *Ewangelia według świętego Łukasza*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMEYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 1046.
- KOPACZEWSKA J., *Dom mieszkalny*, w: J. WOJNOWSKI (red.), *Wielka encyklopedia PWN*, t. VII, Warszawa 2002, s. 271–273.
- KWIATKOWSKI D., *Święty Józef — Patron Kościoła naszych czasów. Waloryzacja kultu św. Józefa w Diecezji Kaliskiej w świetle soborowego i posoborowego nauczania Kościoła*, Poznań 2011.
- KUNZLER M., *Liturgia Kościoła*, tłum. L. Balter, Poznań 1999.
- LESQUIVIT C., LEON-DUFOUR X., *Pasterz i trzoda*, w: X.L. DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 651–655.
- LOSKA T., *Ewangelie z komentarzem duszpasterskim*, Kraków 2009, s. 649.
- LURKER M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989.
- MIELCAREK K., *Świątynia Jerozolimska*, w: EK 19, k. 350–352.
- MIERZWIŃSKI B., *Elementy teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*, w: K. MAJDAŃSKI (red.), *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. I, Warszawa 1980, s. 156–254.
- NADOLSKI B., *Liturgika*, t. IV: *Eucharystia*, Poznań 1992.
- PIKOR W., *Miłosierdzie*, w: EK 12, k. 1088–1089.
- PRONZATO A., *Niewygodne ewangelie*, tłum. A. Gryczyńska, Poznań 1990.
- RATZINGER J., *Jezus z Nazaretu — Dzieciństwo*, tłum. W. Szymona, Kraków 2012.
- REITERER F.V., UNFRIED R., *Ofiara*, w: H. WITCZYK (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2012, s. 545.
- REITERER F.V., *Świątynia*, w: H. WITCZYK (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2012, s. 737–738.
- ROMANIUK K., JANKOWSKI A., STACHOWIAK L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. I, Poznań – Kraków 1999.
- ROMANIUK K., *Konkordancja do Pisma Świętego Nowego Testamentu*, t. I, Warszawa 1985.
- STACHOWIAK L., *Lamentacje. Księga Barucha. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, t. X, cz. II, Poznań 1968.
- STRAMARE T., *Ewangelia tajemnic ukrytego życia Jezusa*, tłum. L. Balter, Poznań 2012.
- STUBHANN M., *Miłosierdzie*, w: H. WITCZYK (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2012, s. 487–488.
- RYKEN L., WILHOIT J.C., LONGMAN T. III, *Słownik symboliki biblijnej*, tłum. Z. Kościuk, Warszawa 1998.
- TERNANT P., *Ojcowie – Ojciec*, w: X.L. DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 620–628.

WIDŁA B., *Słownik antropologii Nowego Testamentu*, Warszawa 2003.

ZAJĄC E., *Ojcostwo*, w: EK 14, k. 433–435.

DARIUSZ KWIATKOWSKI, dr hab., prof. UAM; prezbiter diecezji kaliskiej. Obecnie pracuje w WSD w Kaliszu i jest adiunktem Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu. Jest redaktorem naukowym „Kaliskich Studiów Teologicznych” E-mail: kwiatkowski@post.pl.